

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЕТНІЧНОГО РОЗМАЇТТЯ

*Чередниченко Любов Анатоліївна,
викладач*

*Республіканського вищого навчального закладу
«Кримський інженерно-педагогічний університет»*

Постановка проблеми. Україна є поліетнічною державою й у всіх своїх регіонах представлена багатонаціональним складом населення, у зв'язку з чим, висувуються нові вимоги до професійної підготовки вчителя. Сьогодні, у контексті модернізації освітньої системи, значна увага приділяється формуванню фахової компетентності спеціаліста та забезпеченню високого рівня його професіоналізму. Тим часом, ефективність майбутньої професійної діяльності вчителя залежить не тільки від придбаних у вищому навчальному закладі професійних знань та умінь, але й від рівня готовності педагога до професійної діяльності в сучасному соціокультурному середовищі, що є складовою його фахової підготовки. Професіонал у галузі освіти має глибоко усвідомлювати місце і роль освітніх процесів у формуванні ціннісних орієнтацій молоді, засвоєнні знань про різні культури, вихованні в душі поваги до інокультурних систем, розуміти важливість культурного плюралізму, вміти виділяти і привносити до змісту загальної освіти ідеї, які відображають культурне різноманіття світу. Тому проблема формування готовності майбутніх вчителів до професійної діяльності в умовах етнічного розмаїття є актуальною й зумовлена, з одного боку, реформуванням освітньої системи в Україні та соціокультурними змінами, які забезпечують поширення гуманістичної педагогіки, а з іншого – інтеграційними процесами, що спонукають до активної взаємодії між різними культурами, необхідністю підготовки молодого покоління до життя й діяльності в умовах культурного, етнічного розмаїття, на засадах рівноправності, толерантності.

Мета статті – теоретично обґрунтувати шляхи вирішення проблеми формування професійної готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах етнічного розмаїття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми готовності до професійної діяльності свідчить, що педагоги та психологи ґрунтовно дослідили дане питання. Так, зміст поняття «готовність» психологи та педагоги розглядають як: сукупність мотиваційних, пізнавальних, емоційних, вольових якостей особистості (Е. Козлов, Ю. Кулюткін); певну психологічну характеристику особистості, якою визначається своєрідність її поведінки, діяльності (А. Ліненко); передумову цілеспрямованої діяльності, її реалізації, стійкості та ефективності (К. Дурай-Новакова, М. Д'яченко, Л. Кандилович); єдність спонукального (мотиваційного) і виконавчого (процесуального) компонентів (В. Селіванов); новоутворення (Л. Виготський, Д. Ельконін); синтез властивостей особистості, складне особистісне утворення, систему, що має мотиваційний, змістовно-процесуальний, виконавський компоненти (Л. Кондрашова, О. Мороз, В. Сластьонін). Слід зазначити, що, незважаючи на таку розбіжність у поглядах, більшість авторів розглядають готовність як передумову успішної професійної діяльності людини, як цілісне особистісне утворення. Науковці також відзначають, що до структури готовності входять не будь-які знання, а фонд реально діючих знань, і не будь-які властивості особистості, а лише ті, які забезпечують їй найбільшу продуктивність.

Проте практично поза увагою дослідників залишилося питання формування готовності педагогів до професійної діяльності в багатонаціональному середовищі. Так, про недостатній стан підготовки вчителів до діяльності в багатонаціональному просторі відзначають В. Дорохова, А. Ткачук, Л. Волик. Вони звертають увагу на необхідність формування готовності майбутніх учителів до полікультурної роботи у процесі навчання у вищій школі, що зумовлена потребами сучасної та майбутньої школи. Зважаючи на незадовільний стан готовності вчителів до роботи в умовах етнічного розмаїття, дослідники пропонують звернути увагу на формування полікультурної компетентності педагогів [2; 3]. Також К. Аджиева зазначає про недостатню увагу до проблеми формування толерантної свідомості та поведінки педагога. Дослідниця пропонує визначити нові підходи до проектування змісту професійної діяльності вчителя, де б особливе значення надавалося формуванню толерантності, у тому числі й у сфері міжетнічних стосунків [1].

Отже, теоретичний аналіз робіт науковців, що стосуються проблеми формування готовності майбутніх учителів до діяльності в полікультурному освітньому просторі, ще не знайшли достатнього відображення у педагогічній теорії та практиці, що вимагає подальшого пошуку.

Виклад основного матеріалу. Професійна готовність майбутнього вчителя до педагогічної діяльності представляє собою результат професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів і є інтегративною, багатоаспектною якістю особистості, в основі якої лежить здатність фахівця кваліфіковано вирішувати професійні завдання і забезпечувати високу результативність праці.

Сьогодні все більше науковців здатність і готовність особистості до здійснення професійної діяльності, у тому числі й до педагогічної, пов'язують із компетентністю, оскільки на переконання І. Єрмакова «Компетентність розвиває вміння: розв'язувати найрізноманітніші життєві проблеми; отримувати й аналізувати інформацію; критично аналізувати інформацію; приймати рішення; оцінювати соціальні наслідки дій; працювати в групі; розробляти й виконувати контракти; включатися в проекти; організовувати свою роботу; використовувати нові інформаційні технології, проявляти стійкість перед труднощами; знаходити нові рішення» [4, с. 111].

У ході наукового пошуку з'ясовано, що одним з шляхів вирішення проблеми професійної готовності сучасного вчителя до діяльності в багатонаціональному середовищі є формування його полікультурної компетентності, оскільки цього вимагає зміст навчально-виховного процесу школи та умови, в яких здійснюватиме свою роботу працівник освіти. Полікультурна компетентність характеризує ступінь оволодіння особистістю своєю професійною діяльністю й обумовлює готовність майбутнього вчителя до ефективної реалізації професійних завдань у полікультурному освітньому просторі. Вона передбачає усвідомлення своїх спонукань (потреб, інтересів, прагнень, ціннісних орієнтацій) до роботи в поліетнічному середовищі та складається з набутих теоретичних знань про етнічну та культурну багатоманітність світу, сформованих умінь побудови позитивної міжкультурної взаємодії з представниками різних етнічних груп й здійснення полікультурно-орієнтованої роботи в закладах освіти, а також розвиненого комплексу значущих професійно-особистісних якостей учителя, що сприятимуть його успішній професійній реалізації в умовах етнічного розмаїття.

Готуючи педагогів до здійснення діяльності в багатокультурному суспільстві, необхідно налаштувати їх на сприйняття людини іншої культури та на побудову на цій основі діяльності щодо формування стосунків з нею. На нашу думку, ефективним формуванням зазначеної готовності буде за умов: осмислення педагогами необхідності набуття готовності до професійної діяльності в умовах етнічного розмаїття; поглиблення системи полікультурних знань та

відпрацювання вмінь майбутніх педагогів їх використання в професійній діяльності, удосконалення професійно-особистісних якостей полікультурно компетентного педагога.

Так, позитивне ставлення до культурних відмінностей, стійка спрямованість на гуманну взаємодію з представниками різних етнічних груп, усвідомлення потреби у вивченні культури народів, які живуть поруч визначають міру зацікавленості майбутнього педагога в застосуванні полікультурної інформації у змісті навчально-виховного процесу школи, сприяють підвищенню інтересу студентів до полікультурної роботи, зосередженню їх уваги на факторах, які актуалізують проблеми полікультурної освіти й виховання. Отримання полікультурних знань розширює пізнавальну сферу студентів, допомагає збагнути досвід, культурні характеристики певних етнічних груп, сформувати гнучкий підхід до сприйняття національних і культурних норм, усвідомити недопустимість расизму та дискримінації, зрозуміти властивості багатонаціонального середовища та особливості життя й діяльності в ньому. Володіння такими вміннями надає можливості студентам набути досвід розв'язання проблем і нестандартних завдань, пов'язаних з міжкультурною взаємодією, досвід позитивного емоційно-ціннісного ставлення до представників різних етнічних груп (взаємоповага, коректність, шанобливість, тактовність, стриманість), досвід здійснення полікультурної освітньої діяльності. А встановлення взаємин між суб'єктами навчального процесу на принципах толерантності, поваги, доброзичливості, відкритості й отримання зворотного зв'язку дозволяє корегувати власні прояви і поведінку в міжкультурній взаємодії.

Отже, виконання цих умов допоможе досягти бажаного результату щодо формування готовності майбутнього вчителя ефективно здійснювати педагогічну діяльність в умовах багатонаціонального освітнього простору.

Ефективність роботи з формування готовності педагогів до діяльності в умовах етнічного розмаїття буде залежати від правильно підібраних форм роботи. Так, позитивного результату у визначеному напрямку вдасться досягти й за умови розробки й впровадження в систему професійної підготовки спеціальних курсів, що дають можливість не лише поглибити рівень знань студентів, удосконалити їх вміння та навички, а й сформувати нові, сприятимуть усвідомленню студентами багатоманітності навколишнього світу, вихованню поважного ставлення до культурних цінностей свого та інших народів, розвитку вмінь і навичок міжкультурної взаємодії, а також зробить значний внесок у професійному становленні майбутнього фахівця. Такі спецкурси повинні поєднувати теоретичну й практичну підготовку майбутніх учителів, що є необхідною умовою при їх складанні. Так, проведення лекторіїв сприяє розширенню знань майбутніх учителів з полікультурної проблематики, знайомству з національною своєрідністю народів, що проживають поруч, з характером та специфікою полікультурної роботи у школі, а проведення практичних занять націлене на формування та розвиток умінь, навичок, що забезпечують успішність професійної діяльності й поведінки в полікультурно насиченому регіоні. Таким чином, інтеграція теорії та практики допоможе сформувати високий рівень готовності до діяльності в полікультурному середовищі.

Крім того, поміж існуючих форми роботи з вищому навчальному закладі у процесі формування готовності вчителів до професійної діяльності в полікультурному середовищі, важливою є педагогічна практика, під час якої студенти матимуть можливість спостерігати за організацією навчально-виховного процесу в умовах полікультурного середовища, коректувати власні прояви щодо ситуацій взаємодії з учнями, які належать до різних етнічних груп, удосконалювати ті знання, вміння та якості, які цього потребують. А також це надасть можливості майбутнім учителям перейняти досвід роботи в полікультурному середовищі у досвідчених фахівців.

Також уваги заслугоує й професійна самоосвіта, яка спрямована на пошук й вивчення матеріалу щодо організації полікультурного навчально-виховного процесу у школі, самопізнання своїх можливостей, поглиблення професійної та загальної культури тощо. Зміст полікультурної самоосвітньої діяльності педагогів містить: розширення знань із педагогіки, психології, з інших дисциплін, де розглядаються питання полікультурності; удосконалення полікультурних умінь; розширення загальнокультурного кругозору; опанування методикою викладання полікультурності в межах того чи іншого предмета. Організація самоосвіти з питань полікультурності має пов'язуватися із практичною діяльністю майбутнього педагога, бути систематичною й послідовною, постійно повинні вдосконалюватися її зміст і форми.

Висновки. Таким чином, в умовах модернізації системи освіти, формування готовності майбутнього вчителя до діяльності в умовах етнічного розмаїття є потребою часу. У настановчих документах про школу зазначається, що завдяки діяльності педагога реалізується державна політика у створенні інтелектуального, духовного потенціалу нації, розвитку вітчизняної науки і культури, збереженні і примноженні культурної спадщини тощо. Проте рівень готовності майбутніх учителів за визначеними параметрами ще не відповідає вимогам сучасної школи. Тому увага до цієї проблеми надасть можливості на якісно новому рівні здійснювати професійну підготовку майбутніх учителів.

З метою досягнення позитивних результатів при формуванні готовності майбутнього вчителя до роботи в полікультурному середовищі звернемо увагу на такі моменти: по-перше, формування готовності майбутнього вчителя до здійсненні полікультурної роботи неможливе без глибокого та всебічного оволодіння культурою власного народу та формування уявлень про різноманіття культур у світі; по-друге, виховання молоді у дусі толерантності, взаємного розуміння й поваги у процесі взаємодії з представниками різних культур забезпечить здатність жити в умовах культурного, релігійного, етнічного розмаїття та готовність ефективно реалізовувати свої професійні функції.

Резюме. Статтю присвячено висвітленню проблеми формування готовності майбутнього вчителя до педагогічної діяльності в умовах полікультурного середовища та визначенню шляхів її вирішення у процесі професійної підготовки.

Ключові слова: професійна готовність, педагогічна діяльність, професійна підготовка, майбутній учитель.

Резюме. Статья посвящена проблеме формирования готовности будущего учителя к осуществлению педагогической деятельности в условиях поликультурной среды и определению путей ее решения в процессе профессиональной подготовки. **Ключевые слова:** профессиональная готовность, педагогическая деятельность, профессиональная подготовка, будущий учитель.

Summary. The article is devoted to the problem of forming readiness in future teacher to realization of pedagogical activity in the conditions of the multicultural environment and determination of ways its decision in the process of professional training.

Keywords: professional readiness, pedagogical activity, professional training, future teacher.

Література

1. Аджиева Е. М. Педагогические подходы к воспитанию толерантности / Елена Михайловна Аджиева // Толерантное сознание и формирование толерантных отношений : сб. науч. ст. – 2-е. изд. стереотип. – М. : Воронеж, 2003. – С. 216–223.
2. Волик Л. В. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до полікультурного виховання учнів: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Волик Лариса Віталіївна. – К., 2005. – 229 с.
3. Дорохова В. И. Поликультурные аспекты подготовки учителя начальных классов / В. И. Дорохова, А. А. Ткачук // Развитие личности в поликультурном образовательном пространстве: сб. материалов Междунар. конгрессу «IV Слов'янські педагогічні читання». – Черкаси, 2005. – С. 223–225.

4. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посіб. / за ред. Л. В. Сохань, І. Г. Єрмакова, Г. М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.